

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 17.8.2016

ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	БРИЈЕЖНОСТ
13/1	1399	16	

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Одлуком број: 13/3.1180-VIII-9.6/16 од 06.07.2016. године Научно-наставно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци одобрило је тему докторске дисертације кандидата *мр Славице Башић* под насловом „Развој женског предузетништва у функцији економског развоја привреде у транзиционим земљама“ и именовало *Комисију за оцјену подобности кандидата и теме докторске дисертације* у саставу:

1. Др Саша Петковић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Предузетничка економија и Теоријска економија*, председник,
2. Др Никола Вукмировић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Предузетничка економија*, члан, и
3. Др Тихомир Спремо, ванредни професор, Економски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву, ужа научна област *Предузетничка економија*, члан.

Именована Комисија је у складу са својим овлаштењем, стручном експертизом из ужих научних области, достављеном потребном документацијом и Одлуком Научно-наставног вијећа Економског факултета Универзитета у Бањој Луци број: 13/3.1180-VIII-9.6/16 од 06.07.2016. године сачинила Извјештај о позитивној оцјени подобности теме и кандидата за израду предметне докторске тезе.

1. БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ, НАУЧНА И СТРУЧНА ДЈЕЛАТНОСТ
КАНДИДАТА

Кандидат *мр Славица Башић* рођена је 19.05.1968. године у Бањој Луци. Основну школу завршила је у Слатини, а средњу економску школу у Бањој Луци.

Године 1987. уписала је Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, смијер „Пословна економија“, те је на истом дипломирала 1993. године чиме је стекла

звање дипломирани економиста.

Након дипломирања, на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци уписала је постдипломски студиј из области економије, смијер „Предузетништво информатичког друштва“. Магистарски рад под насловом „Генеза развоја породичног предузетништва у Републици Српској и Босни и Херцеговини“ одбранила је 18.10.2010. године на Економском факултету у Бањој Луци и стекла звање магистра економских наука.

Кандидат посједује знање енглеског и руског језика, познаје рад на рачунару и активно користи Microsoft програмски пакет. Има положен стручни испит за рад у органима државе управе и локалне самоуправе, те је учесник бројних стручних семинара из области социјалног предузетништва, финансијског управљања и политике.

Кандидат мр Славица Башић тренутно живи у Бањој Луци.

У оквиру свог радног ангажовања, мр Славица Башић је у периоду 1994-1998. била запослена у Општини Лакташи у Служби заједничких послова и радила је у готово свим областима локалне управе, посебно са категоријама из домена социјалног предузетништва. Успјешно је завршила Академију за грађане у организацији Општине Лакташи и Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини.

Од 1998. године ради у Општинској организацији Црвеног крста у Лакташима на мјесту секретара гдје активно учествује у реализацији бројних домаћих и међународних пројеката, између осталог и из домена социјалног предузетништва.

У протеклом периоду била је члан управних и надзорних одбора ЈУ Дом здравља Лакташи, ЈУ Центар за културу и образовање у Лакташима, ЈУ Туристичка организација Лакташи и ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање у Лакташима.

У оквиру свог научно-истраживачког и стручног рада, кандидат мр Славица Башић објавила је четири научна и један стручни рад из уже научне области из које се врши истраживање категорисаних на начин како слиједи.

Објављени радови:

Научни радови:

1. Башић, Д., Башић, С. (2015). „Модел етичког банкарства и примјена у банкарству Босне и Херцеговине.“// Регионална научно-стручна и бизнис конференција LIMEN 2015“, 10. децембра 2015. Удружење економиста и менаџера Балкана, Београд, стр. 86-95. (Претходно саопштење)
2. Башић, Д. Башић, С. (2015). *Локална самоуправа у Босни и Херцеговини са освртом на Републику Српску*. Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука. Дефендологија, бр. 36, стр. 35-45. (Прегледни рад)
3. Башић, Д. Башић, С. (2014). „Улога финансијског система у детерминирању привредног развоја“// Годишњак Европског дефендологија центра. 3/III (2014), Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска,

социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, стр. 172-187. (Прегледни рад)

4. Башић, Д. Зеџ, Б. и Башић, С. (2013). *Правни, политички и економски аспекти Устава и уставног уређења Босне и Херцеговине*. Зборник радова Прве научне конференције под називом *Правно-политички и економски систем БиХ*, Интернационални универзитет, Травник.

Стручни радови:

1. Башић, Д. и Башић, С. (2013). *Финансирање и значај малог бизниса у подстицању привредне активности*. Економски погледи. 2/(2013), Економски факултет, Косовска Митровица. (Стручни рад)

2. ЗНАЧАЈ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Значај истраживања

Вријеме криза доводи до великих промјена у друштву што неминовно води до реструктурирања и покретања нових иницијатива у развоју предузетништва, а што је отворило пут развоју и креирању новог пословног амбијента за развој женског предузетништва. Глобализација као процес који укида препреке у пословању и доводи до повећане конкурентности на глобалном тржишту омогућава и развој неискориштених извора економског раста и развоја женског предузетништва.

Тек у последњој деценији прошлог вијека у свијету је развој женског предузетништва препознат као неискориштени извор економског раста.

Међутим, битно је нагласити да је неискориштеност овог капацитета била препозната и раније када је бангладешки економиста Мухамад Јунус (добитник Нобелове награде за мир 2006. године због помагања милионима људи широм свијета да се извуку из сиромаштва) и банка Грамин, коју је он основао 1976. године, почела давати микро кредите најсиромашнијим становницима у Бангладешу, посебно женама, помажући им тако да покрену неки посао и зараде за одржавање егзистенције својих породица (Вученовић, 2003). Повећањем запослености ове социјалне групе кроз самозапошљавање утицало се и на раст стопе запослености и економски развој земље.

Женско предузетништво је реалност и један од главних фактора који доприноси развоју економије у многим земљама.

Према статистикама (подаци UNDP-а) жене обављају 67% свјетског рада, зарађују 10% свјетског дохотка, власнице су 1% својине. Жене чине 70% неписмених у свијету. Од 1.3 милијарде људи који живе у потпуном сиромаштву 70% су жене. Статистике говоре да жене обављају између 10% и 20 % директорских и управних послова и заузимају 10% мјеста у парламентима у свијету (UNDP, 2011).

Истраживања UNDP-а показују да жене обављају 80% кућних послова и проводе двоструко више времена у бризи око дјете него мушкарци. За исти посао жене су у просјеку плаћене 25% мање него мушкарци, а око 20% запослених жена доживјело је неки облик родно условљеног насиља (Ibid., 2011).

Трансформација ка тржишној економији и већем учешћу жена у пословању иде јако тешко, а то је резултат родне неједнакости, прошлости, социјалних, културних и традиционалних предрасуда о женама и укоријењеног патријархалног режима према којем је већи дио одговорности за бригу о породици и домаћинству падао на жене (Милић, 1994; Благојевић, 2002). Социјалне, културне и друге традиционалне предрасуде о женама треба елиминисати и омогућити женама да изграде легитимитет и интегритет у јавним пословима, у области производње, услуга и покретања нових пословних активности и samozapošljavanja. Еманципацијом жена у области образовања и њиховим укључивањем у тржиште радне снаге у условима кризе, уочава се тренд окретања обезбјеђивању опстанка породице и домаћинства са једне стране, и јачању предузетничке активности жене са друге стране.

Самозапосленост је статус на тржишту радне снаге који означава да особа обавља самосталну дјелатност и не ради за другог послодавца (Бабовић, 2012).

Жене предузетнице боре се да буду признате не само као жене-мајке, већ и као жене-лидери како би осигурале равноправно мјесто у пословном свијету и кроз samozapošljavanje равноправно учествовале у обезбјеђењу егзистенције својих породица. Многе жене наилазе на разне баријере приликом покретања пословних активности и њихове идеје остају неоставарене јер немају довољно самопоуздања, новца и подршке најближих, околине, партнера као и недостатак потребног знања из области пословања.

Проблеми жена у бизнису не могу се одвојити од проблема мушкараца. Обично је то недостатак почетних финансијских средстава и асертивност ка преузимању ризика али и немогућност за већа финансијска улагања због непосједовања властите имовине.

У свом предузетничком подухвату предузетници, посебно жене, сусрећу се са тешкоћама у приступу финансијама па почетни капитал за пословање најчешће обезбјеђују из властитих инвестиција као што су новац од претходног запослења, породичне уштеде, финансијски поклони од породице и пријатеља (Derera et al., 2014; Mordí et al., 2010). У већини случајева властите инвестиције нису довољан извор за почетни капитал. Женама предузетницама је често приступ банкарским кредитима отежан због недостатка колатерала и оствареног учинка што је ограничавајући фактор у погледу економског развоја, С обзиром на допринос повећању запослености и samozapošljavanja, ради одрживог развоја неопходно им је омогућити приступ дугорочном финансирању.

У Европској унији се континуирано ради на равноправности жена и мушкараца у свим сферама живота. Увођење тзв. женских квота утемељено је на прогресивном идеалу једнакости мушкараца и жена, односно прихватању става да су жене и мушкарци у принципу једнако способни да обављају различите јавне функције (Башић и Миковић, 2012).

Документи Европске уније, Европског парламента, Савјета Европе, комисија и других тијела, показују правце активности и минимуме које треба испоштовати у области родне равноправности, и сви имају велику важност, али је „једнакост између жена и мушкараца основни принцип, по Уговору о оснивању Европске заједнице,

као и према судској пракси Суда правде. Ове одредбе Споразума проглашавају једнакост између мушкарца и жена за „задатак” и „циљ” Заједнице и намећу позитивну обавезу да се она „промовише” у свим њеним активностима (Влаховић, 2010).

Међутим и поред наведеног, у многим европским привредама иако су успјешни предузетници, жене су још увијек релативно мало заступљене у нефинансијском пословном сектору у односу на мушкарце. Жене чине 34,4% предузетника у Европи, али на врху менаџмента је чак 70% предузетница које воде мала предузећа.

Према подацима Статистичког завода Аустралије за јун 2003. године од процјењених 1.591.500 пословних субјеката 1.179.300 су баве малим бизнисом. Од тог броја 67% су власници мушкарци, а 33% жене. У истом периоду у Канади учешће предузетништва жена је 50%. Предузетништво жена у Њемачкој има тенденцију раста и данас од укупно 3.744 милиона привредних субјеката који се баве малим бизнисом 28,5% је предузетништво жена. Учешће жена у предузетничкој активности Сједињених Америчких Држава је најбоље посматрати у контексту цјекокупног предузетничког сектора САД. У америчкој економији постоји око 23 милиона фирми малог бизниса што представља преко 99% свих америчких фирми. Према подацима из 2004. године мушкарци и даље предњаче у предузетничкој активности у односу на жене и од укупно предузетничке активности у Сједињеним Америчким Државама 30% су фирме чији су власници жене (Brush et al. 2006).

Разлози мање заступљености жена у предузетништву леже и у традиционалном погледу о улози жене у друштву као и отежаном приступу финансијским ресурсима и недовољним контактима.

Према званичним статистичким подацима из 2011. године, од 288.692 активних предузећа у Србији за која је могуће идентификовати (једног) предузетника према полу, 28,9% могу сврстати у предузетништво жена а 71,1% у предузетништво мушкараца (Бабовић, 2012).

Ако посматрамо развој женског предузетништва у Хрватској, жене чине 52% укупне хрватске популације. Њихов удио у запослености је 45% и то 52% у државном и 39% у приватном сектору. Жене у предузетништву заступљене су са 30%, на руководећим мјестима 27%, а 19% у надзорним одборима предузећа (Вач Рејић, 2010).

Статистике говоре да је 59% жена незапослено, 65% запослено на црно, а на одређено вријеме ради 86%.

Женско предузетништво постепено се развија и у Босни и Херцеговини и Републици Српској, али и даље постоји неједнакост између мушкараца и жена у пословном свијету. У већини случајева жене се предузетништвом почињу бавити због лоше економске ситуације и недостатка посла.

Свака шеста жена покрене властити бизнис јер нема други начин да пронађе посао. Жене су значајна али недовољно искориштена снага у привреди Босне и Херцеговине. Учешће у привреди је мало и стопа учешћа радне снаге је изузетно ниска (Агенција за статистику Босне и Херцеговине, 2015).

У односу на своје сусједи, Босна и Херцеговина још увијек има лоше пословно окружење за развој женског предузетништва. Развој женског предузетништва у Босни и Херцеговини и Републици Српској афирмише се кроз програмско јачање улоге жене у предузетништву, кроз финансијску помоћ и регионално повезивање. Ефекти образовања и едукације су једнако значајни што показују резултати

оснивања и рада Академије женског предузетништва у Србији (Радовић, 2006).

Предности умрежавања жена кроз разне облике удружења и пословних мрежа су да жене предузетнице кроз радионице, програме обуке, менторства и курсеве самонапредовања унаприједи управљачке и финансијске вјештине (Xavier et al., 2012). Промоција мрежа жена предузетница омогућиће да се на ефикасан начин трансферишу знања и информације како ријешити одређене проблеме и како се носити са одређеним околностима (Bahmani et al., 2008).

Босна и Херцеговина још увијек има најнижи ниво учешћа жена у радној снази југоисточне Европе. Према Анкети о радној снази из 2013. године, жене чине 51,2% (1.330,432) активне радне снаге у Босни и Херцеговини, међутим, 37,3% незапослених су жене (Fransioli, 2014).

Статистике говоре да је у Босни и Херцеговини запослено 24% жена у МСП и да жене чине 35% од укупног броја запослених у сектору малих и средњих предузећа у Републици Српској. Удио жена у предузетништву у Републици Српској износи 40% (Агенција за статистику Босне и Херцеговине, 2015).

Доминантна је заступљеност предузетника у свим секторима изузев трговине на мало и велико и осталих комуналних, друштвених и личних услужних дјелатности гдје је концентрисан већи број предузетника у односу на предузетнице.

У Босни и Херцеговини жене много мање времена проводе у свом бизнису од мушкараца. Жена власница бизниса у просјеку проводи 29,2 сата седмично у свом бизнису, у поређењу са 46,9 сати седмично, које мушкарац власник бизниса проводи на свом подухвату (IFC, 2008).

Женска креативност и предузетнички потенцијал представљају најмање искориштени извор привредног раста и нових радних мјеста, који треба да се развија у земљама Европске уније. Нарочито у вријеме криза овај потенцијал треба искористити и усмјерити на повећање економске моћи жена и укупног економског развоја привреде у транзиционом земљама.

Стимулисање женског предузетништва и његов развој помоћи ће у изградњи друштва које почива на социјалној сигурности, већој запослености и одрживом привредном расту и економском развоју. Како еминентни научници из области женског предузетништва истичу, овај „вековима успаван,“ и „неискориштени капацитет,“ је потребно покренути и остварити престижна и водећа мјеста на међународном тржишту (Радовић Марковић, 2005).

2.2. Преглед досадашњих истраживања

Одређена истраживања и радови који су публиковани у посљедњих неколико година такође су доказ све већег значаја и актуелности области женског предузетништва. Већина ових студија сугерише позитивну везу између посматраних варијабли.

Здравље и виталност предузетништва све се више посматра као један од кључних чинилаца који генерише економски раст (OECD, 2001c, 2001d). GEM студије (Global Entrepreneurship Monitoring) показују да је предузетништво главни извор креирања нових радних мјеста (Reynolds et al., 2001; Acs et al., 2005).

Емпиријске студије показују да нова предузећа играју значајну улогу у стварању

запослености (Garikai, 2011; Baptista et al., 2005; Stel и Suddle, 2005), иновација (Fritsch и Mueller, 2005), економског раста и смањења незапослености (Garikai, 2011). Развој привреде незамислив је без новоформираних бизниса у форми малих и средњих предузећа (МСП). МСП су доминантна форма пословања у развијеним земљама и земљама у развоју (Harvie et al., 2013; OECD, 2013) и играју главну улогу економског развоја, посебно у земљама у развоју (IFC, 2010, како наводе Петковић et al., 2015, p. 118).

Студија „Положај жена у земљама Балкана“ која је обухватила Албанију, Босну и Херцеговину, Бугарску, Хрватску, Грчку, Македонију, Румунију, Србију, Црну Гору и Турску је дефинисала кључне карактеристике положаја жена у сфери образовања и економије (Благојевић, 2002). Постоји интензивна укљученост жена у образовање, на свим нивоима, укључујући терцијарни ниво на којем, у неким земљама, жене већ представљају већину студената и постоји висок ниво сегрегације у образовању.

Образовне професије на основном и средњошколском нивоу су углавном високо феминизирани, док на универзитетском нивоу још увијек постоји велика родна неравнотежа на вишим универзитетским позицијама. Жене представљају мањину међу запосленима, али и међу послодавцима, у већини земаља у региону, али већину међу незапосленима. Жене имају тенденцију да прихвате врло лоше економске услове и врло често су укључене у неформалну економију и све више се почињу бавити предузетништвом.

Постоји висок ниво феминизације сиромаштва а посебно осјетљиве групе међу женама су: жене на селу, старе жене, самохране мајке и припаднице етничких мањина. Жене се суочавају са отвореном и прикривеном дискриминацијом у запошљавању и на радним мјестима. Ово се углавном одражава у случају старости или љепоте, затим сексуалног злостављања, разлике у приходима, потешкоћама у напредовању на послу и њиховим одсуством са највиших позиција на којима се доносе одлуке.

Рад жена је много више диверзификован него што се то приказује и мјери у службеним статистикама а обухвата и многе различите активности које нису ни плаћене ни регистроване: као што је рад у домаћинству, брига за друге, неформални посао, пољопривредне активности за потребе домаћинства.

Жене проводе одређени број сати дневно обављајући неплаћене послове, чиме не само да се исцрпљују њихови ресурси, већ их се такође чини мање конкурентним на тржишту рада. У свим земљама, понуда дневних центара за бригу о дјечи није адекватна, а у пост-комунистичким земљама је очигледан регресиван тренд, због економских рестрикција. „Структурално прилагођавање“ посткомунистичких економија посебно погађа запошљавање жена, јер су жене биле/јесу много чешће од мушкараца запослене у јавним секторима.

Процес приватизације у посткомунистичким земљама још није адекватно испитан из родне перспективе.

Приступ изворима финансирања је отежан женама јер су у скромним процентима власнице некретнина као колатерала које захтијевају банке, посебно за старт уп кредите (15% посједује стан, 19% пословни простор, у 18% је макар дио уписан на жене) (Поповић-Пантић, 2015).

Слабости стратешког оквира од значаја за предузетништво жена су одсуство интегрисане родне перспективе и то што стратегије нису буџетирани, па је њихово

спровођење углавном спорадично (Бабовић, 2012).

У Сједињеним Америчким Државама стопа раста женских предузећа је двоструко већа од националног просјека, а готово половина америчких предузећа у већинском су власништву жена. Статистике говоре да се број предузетница повећао за 28% у поређењу са порастом броја предузетника мушкараца од 38%. У Сједињеним Америчким Државама 17% жена на сат улази у бизнис и отварају 420 компанија свакога дана. У Шведској жене покрећу 28% нових бизниса. У Великој Британији 26% од укупног броја предузетника су жене. У Јужној Кореји жене су власнице и руководе 36% свих фирми (Пештек, 2009).

Истраживањем ове предметне области показује се да су жене све више и боље прихваћене у пословном свијету, а њихов успјех је запаженији него раније. Сложена револуција указује на повећан број жена предузетница, менаџера и руководилаца у фирмама чија ће се улога и значај мијењати паралелно са ставовима и акцијама организација (Helgessen, 1990; Levitt, 1988; Towery, 1988). Све више је изражен став међу научницима да у нове пословне концепте и њихово креирање треба обавезно укључити жене, њихова искуства и мишљења (Helgessen, 1990; Regan and Brooks, 1995). Webster (1989) говори о повезаности животног искуства жена са њиховим лидерским квалитетима и указује на значај „еластичности у послу,, као способности брзог прилагођавања промјенама. У једној од студија, Colflesh (1998) је указала на нову парадигму у развоју лидерства у савременим организацијама и да већ постоји велики број жена лидера које заједничким напорима са својим колегама утичу на развој предузетништва. Неки показатељи говоре да жене у малом бизнису као власнице имају тенденцију да брже остваре профит него мушкарци (Sahon and Kami, 1996) и да њихов бизнис дуже опстаје него што је то случај са мушкарцима (Still and Cia, 1995).

У свом раду под насловом 'Women's Business': are women entrepreneurs breaking new ground or simply balancing the demands of 'women's work' in a new way?' Green и Cohen (1995) наводе двије важне студије које су идентификовале као посебну групу жене које су засновале властити бизнис након напуштања радног мјеста у организацијама (Goffe & Scase, 1985; Carter & Cannon, 1992). Учешће жена у економском животу значајно доприноси развоју земље и побољшава квалитет живота породица (Ufuk и Özgen, 2014). „Женско предузетништво ствара радна мјеста за себе и друге, предности предузетничке могућности и производи робе и услуге које ће задовољити потребе“ (Schumpeter, 1911). Владе земаља интензивно развијају политике и програме за унапређење и промоцију business start-up јер инфраструктурна подршка подстиче иновације и развој пословања што представља сврсисходно национално улагање у будући привредни просперитет (Ahl et al., 2014).

Интерес за жене и женско предузетништво као истраживачке теме је проистекао из интереса за њихова права који је достигао значајан ниво солидарности кроз ширење подручја активности и истраживања у погледу феминистичких анализа социјалне конструкције положаја жена у друштву и истраживања субјективне природе културне доминације мушкараца (Green и Cohen, 1995).

Нека истраживања у Турској су показала да повећање учешћа жена у предузетништву утиче негативно на њихову улогу у породичном животу (супруга, мајка, домаћица), али позитивно у друштвеној, економској и индивидуалној сфери. Код доношења породичних одлука, углавном је евидентан сукоб између улоге

жене предузетника и улоге жене домаћице (Ufuk и Özgen, 2014).

2.3. Проблем и предмет истраживања

Проблем истраживања

Предузетништво представља мотор развоја сваке привреде, а један од препознатих али неискориштених извора економског раста је развој женског предузетништва.

У овом истраживању кандидат ће се фокусирати на најчешће препреке за развој женског предузетништва а које представљају доступност финансијских средстава, информација, тржиште и едукација. Због тога је потребно размотрити положај и улогу жене у друштву и економији и потенцијале њиховог доприноса општем развоју.

Патријархалне традиције и обичаји који стављају жену „на њено право мјесто,, доприносе њеном лошијем положају у друштву. Традиционалне културне норме ометају и негативно утичу на успјешност женског бизниса. Недостатак самопоуздања код жена када је у питању њихова способност покретања и вођења сопственог бизниса је главни инхибирајући фактор и недостатак код позитивних примјера пословних жена у главним медијима.

Дакле, главни научни проблем којим ће се бавити у овом истраживању може се дефинисати кроз питање:

Да ли и у којој мјери развој женског предузетништва може утицати на подстицање економског развоја кроз процес самозапошљавања жена и чланова њихових породица?

Једно од рјешења проблема развоја женског предузетништва је у томе да се у оквиру економије законски дефинише и оснажи основ за привредну активност предузећа у власништву жена, како би оне ојачале и прошириле своје пословање.

Затим, неопходно је да се међу образованим и квалификованим женама промовишу предузетништво и пословне могућности с високим потенцијалом раста како би њихова предузећа била јака од самог оснивања, те имала потенцијал за раст и отварање нових радних мјеста. Најчешће, економски развој привреде који значајно подстиче женско предузетништво је подручје руралног развоја, развој пољопривреде, сеоског и бањског туризма и развој етно туризма са посебним освртом на кућну радиност.

Женама као значајном људском ресурсу у друштву и квалитетном предузетнику неопходно је обезбиједити приступ финансијским и нефинансијским ресурсима као и пословање које искључују родне, институционалне, културолошке, регулаторне и правне баријере које ограничавају потенцијал и укупан ниво њихових пословних активности. Уколико су жене опремљене потребним ресурсима, вјештинама и могућностима за покретање стабилног бизниса, тада ће и држава извући добит из смањења сиромаштва, већег степена запослености и економског раста. Жене предузетнице ће бити у могућности да развију своје компаније и постаће значајни актери у националној привреди, а то ће потом отворити путеве за већу социјалну инклузију жена у јавном домену, већи степен једнакости полова, као и економско оснаживање жена (Шијачки, 2006).

Предмет истраживања

Предмет истраживања је феномен женског предузетништва и могућности и ограничења женског предузетништва у развоју економије. Предмет истраживања кандидат ће доминантно посматрати из угла предузетничке економије, док ће спорадично посматрати и из угла других друштвених наука и научних области, као што су социологија и психологија. Истраживање треба да покаже могућности активнијег укључења жена у самостално вођеном бизнису и елиминисања препрека успјешном развоју и расту предузећа којима управљају жене.

Развој женског предузетништва би се омогућио кроз развој окружења као предуслова развоја. То подразумијева обезбјеђење политичког окружења и координације, регулаторног и правног окружења (усвајање SBA – Small Business Act), промоције жена иноватора и женског предузетништва (Европска мрежа за промоцију женског предузетништва WES) и доступност образовања и обуке, затим кроз доступност извора финансирања, развоја информационе мреже преко оснивања удружења, агенција и мрежа жена предузетница (женски предузетнички портал, Европска мрежа амбасадорица предузетништва, Европска мрежа ментора за жене предузетнице), те доступности пословних просторија и тржишта.

Увођењем нових модела пословања омогућило би се жени да се у пословном свијету прикаже као „жена лидер у бизнису,“ која кроз повећање активности у свијету бизниса осваја значајне резултате на домаћем и иностраном тржишту као једнаки партнери са мушкарцима. Потребно је сагледати и улогу и значај жена менаџера и предузетнице код нас у односу на жене у неким другим срединама. На који начин жену треба оснажити и која је то улога жене у савременом свијету предузетништва?

Развој женског предузетништва доприноси процесу samozapošljavanja и порасту породичних фирми које су у власништву жена (перспектива развоја породичног бизниса).

Повећано учешће жена у бизнису које са великим успјехом руководе највећим свјетским компанијама мијењају слику удјела жене у креирању пословног успјеха фирми и увођења нових пословних стратегија и развојних модела свјетских економија.

Усвајањем стратегија за развој предузетништва на свим нивоима (локални, регионални, национални, међународни) потребно је жене подржати и обезбиједити им лакши приступ почетним финансијским средствима као и унапређивање умножавања и развијања пословних контаката.

Држава треба да омогући основне предуслове за пословање предузетница кроз изградњу институција предузетничке инфраструктуре, вођењем подстицајне фискалне политике за МПС као и минимизирањем негативних ефеката сиве економије. Држава треба да поштује сопствене законе и да омогући женама једноставнији приступ почетном финансијском капиталу и микро финансирању.

Научну подлогу за ово истраживање чиниће досадашњи научни доприноси у области женског предузетништва истакнутих свјетских аутора. Сумирањем и компарацијом досадашњих истраживања и констатоване ситуације, а на основу планираног емпиријског истраживања, понудиће се одређене методолошке смијернице за развој женског предузетништва у дугорочној перспективи развоја, а у циљу подстицања запошљавања, повећања запослености и процеса samozapošljavanja као и учешћа

државе у процесу регулисања и поштовања законских прописа утврђених преко Стратегије развоја женског предузетништва.

Основу за стицање нових научних сазнања у овој области чиниће емпиријско истраживање које ће се провести на репрезентативном узорку предузећа у власништву жена које послују у Републици Српској.

2.4. Радна хипотеза са циљем истраживања

Научни циљеви истраживања

Научни циљеви истраживања дефинисани су кроз четири категорије, и то: научно описивање, класификација, објашњење и предвиђање.

Научно описивање. Примјеном научних метода, у теоријско-респективном дијелу дисертације, извршиће се анализа теоријских и емпиријских истраживања из области развоја женског предузетништва са примјером успјешних женских предузетница. Описаће се заједно са кључним појмовима и концептима: развој женског предузетништва кроз фазе развоја и периода економских реформи, механизме њиховог функционисања, предности и недостатке, мотивационе факторе и приступе развоја, пратећи тренд пораста женског предузетништва, проблеми дугорочног финансирања, инхибирајући и психолошки фактори, развој иновација и лидерска улога жена у тржишној економији. Описаће се и идентификовати претпоставке и ефекти примјене концепта женског предузетништва у земљама у транзицији. При том ће бити разматран значај развоја женског предузетништва са економског и социјалног аспекта у вријеме криза. Идентификоваће се индикатори успјешности у подизању ефикасности женског предузетништва и проширењу личних слобода у тржишној економији.

Класификација. На основу релевантних научних сазнања и спознаја у оквиру истраживачке теме, извршиће се класификација показатеља успјешности раста и развоја женског предузетништва. Извршиће се системска процјена окружења у којем се женско предузетништво одвија, обухватајући разне чиниоце као што су законске баријере, политике које подстичу креирање бизниса, образовање у разним фазама личног и предузетничког живота, подршке за оснивање и развој предузетништва, присутност у медијима и промоција. Класификоваће се параметри за истраживање нивоа предузетничке оријентације женског предузетништва земаља у транзицији са посебним освртом на потенцијале и изворе укупног економског развоја.

Објашњење. Тестирањем и креирањем модела за истраживање, објасниће се узрочно-последничке везе развоја женског предузетништва и раста запослености и бруто домаћег производа (БДП). У дисертацији ће се објаснити како дефинисана стратегија развоја женског предузетништва као стратешки документ и иницијатива на успостављању одговарајуће подстицајне законске регулативе за женско предузетништво и предузетништво уопште, представља документ који треба да подржи предузетницу и обезбиједи лакши приступ на тржишту, што утиче на успјешност женског предузетништва у земљама у транзицији. Креирање подстицајних фактора окружења и механизма подршке мотивисаће и оснажити женско предузетништво у стварању јаких пословних мрежа. Објасниће се лидерска и менаџерска улога жене као изазов на тржишту на коме доминирају мушкарци.

Предвиђање. На основу претходних сазнања и налаза теоријског и емпиријског

истраживања, utvrdiће се будући трендови развоја женског предузетништва, као шансе и изазове који се могу јавити на путу њиховог развоја. Сврха предвиђања је да се utvrdи како предложени нови аспекти и смјернице дјелују и у ком правцу треба да се креће развој женског предузетништва да би омогућили већу запосленост и раст БДП-а. Истовремено, жена укључивањем у свијет предузетништва постаје успјешан лидер на тржишту рада те јача своју улогу у процесима доношења одлука и партнерских односа на тржишту.

Прагматични циљеви истраживања

Као и код сваког другог истраживања овог типа, поред научног, очекује се да рад пружи и извјестан прагматичан допринос. У складу са унапријед очекиваним прагматичним доприносима овог рада (очекивани посредни или непосредни утицај резултата дисертацијског истраживања), дефинише се неколико друштвених циљева истраживања. Друштвени циљеви истраживања се односе на директне и индиректне користи које ће имати јавни сектор (државни), привреда и академска заједница у цјелини.

Јавни сектор

Предлагање механизма за равноправност, као дио система универзалних људских права и циљева Уједињених нација, међународних уговора, конвенција и стандарда уз развијање демократизације цјелокупног друштва. Потребно је користити потенцијале жена и мушкараца равноправно као и уважити стандарде који би омогућили ефикасно спровођење политике једнаких могућности за све. Развијање „родне равноправности“, подразумијева равноправну заступљеност, моћ и учешће оба пола у свим сферама јавног и приватног живота. Родна равноправност представља основни елемент у реформским процесима кроз промовисање и спровођење пуног учешћа жена и мушкараца у друштву. Механизми „родне равноправности“, омогућиће побољшавање положаја жена у економској сфери а њихова примјена повећаће економско оснаживање жена.

Прави начин информисања, функционална и законска подршка дјеловања и афирмације женског предузетништва кроз дефинисане законе треба да у континуитету подстиче динамични процес развоја предузетничке економије и женског бизниса што ће омогућити да женско предузетништво постане озбиљни развојни потенцијал у економији кроз самозапошљавање и развој породичних бизниса.

Стварање правне и политичке климе створиће услове за брже покретање, развој и раст предузећа вођених од стране жена. Женско предузетништво и економско оснаживање жена представља својствен лоби за стварање корисне пословне климе, бржи привредни развој, смањење сиромаштва и незапослености, постизање родне равноправности, као и успјешан процес ЕУ интеграција.

Привреда

Оснаживањем и повезивањем женског предузетништва унаприједиће се пословање предузећа у власништву жена што ће омогућити повезивање и сарадња жена предузетница са партнерским мрежама у земљи и иностранству и на тај начин олакшати предузетничке подухвате покренуте од стране жена. Оснивањем пословних удружења жена омогућиће се подршка женском бизнису што ће омогућити утицај на измјене законске регулативе како би се створио што повољнији

амбијент за улазак жена у приватни бизнис, едукација жена у бизнису, све врсте услуга женама које желе да започну сопствени бизнис, подршка женском бизнису.

Академска заједница

Указивањем на предности и недостатке пословних модела развоја презентоваће се најновија рјешења еминентних теоретичара и искусних предузетница које су кроз примјере сопствене праксе постале успјешне предузетнице и оствариле дугорочну перспективу развоја што је довело до бржег привредног и друштвеног развоја.

Хипотезе истраживања

На основу дефинисаног проблема, предмета и циљева истраживања ове дисертације кандидат је поставио основну и помоћне (радне) хипотезе које су са научног аспекта и друштвеног доприноса утемељене. Основна хипотеза гласи:

Хо: Развој женског предузетништва подстаћи ће бржи економски развој привреде.

Постављене су помоћне хипотезе како слиједи:

X1: *Могућ је развој женског предузетништва у условима транзиције, уз подстицајне мјере државе у процесу регулисања законских прописа и дефинисане Стратегије развоја која ће економски оснажити и ојачати успјешност жена, а у циљу мотивације за покретање женског предузетништва.*

X2: *Развој модела финансирања женског предузетништва и развојних програма омогућиће приступ дугорочним средствима и дугорочну перспективу развоја а у циљу запошљавања, повећања запослености и процеса самозапошљавања жена.*

X3: *Формирањем удружења пословних жена успоставиће се мрежа међусобног повезивања са мрежама других пословних жена које ће омогућити њихов заједнички приступ средствима, информацијама, едукацијама и тржишту.*

X4: *Са развојем женског предузетништва жена се ставља у равноправнији положај са мушкарцем и повећава активност у свијету бизниса као једнаки партнер са мушкарцима.*

X5: *Слободно и равноправно учешће у економском животу и на тржишту рада омогућиће доступност финансијским средствима, образовању и обукама, доступност тржишту, услугама и информацијама, удружењима и мрежама жена предузетница уз промовисање женског предузетништва, а у циљу његовог унапређења и развоја.*

2.5. Материјал и методе рада

Примјеном метода и инструмената истраживања обезбиједиће се увид у дефинисану проблематику теме и омогућиће тестирање постављених хипотеза.

У току израде докторске дисертације извршиће се прикупљање, анализа и обрада одговарајућих података. Истраживање ће се спровести кориштењем већег броја теоријских и емпиријских метода. У раду ће се користити комбинација научних метода за прикупљање, обраду и анализирање података.

За потребно истраживање на задату тему приступиће се прикупљању података из

секундарних и примарних извора. Секундарни извор података који ће се користити у изради дисертације, је релевантна литература везана за истраживачку тему укључујући емпијска истраживања (научни чланци, студије, истраживања, књиге и остале публикација). При анализи секундарних и примарних података биће примјењено више научних метода а то су: метода анализе и синтезе, метода дедукције и индукције, историјска метода, метода класификације, графичка метода, метода аналогije, те метода дескрипције и компарације.

Методом анализе и синтезе, вршиће се анализа и рашчлањивање секундарних и примарних података како би се добила јасна слика о дефинисаном предмету истраживања, те њихова синтеза ради дефинисања модела истраживања и ради интерпретације резултата истраживања и извођења закључака. Методом анализе проучаваћемо релевантне писане изворе који су објављени и чији су аутори познати научници.

Методом дедукције и индукције, након анализе појединачних резултата истраживања, довестиће се у везу зависна и независне варијабле. Овај метод ће се користити код доношења закључака након извршених анализа истраживања.

Методом дескрипције и компарације, на основу поређења описаних појава и чињеница вршиће се утврђивања компарације међу њима. Компаративна метода ће се користити као научна метода када је потребно упоређивати разне појмове, догађаје, са циљем утврђивања и објашњавања сличности.

Помоћу методе класификације и компаративне методе, узеће се у разматрање важећи законски прописи, програми, правилници и упутства везани за јачање подршке женском предузетништву.

Релевантни податаци за предвиђено истраживање биће прикупљени путем структурираних упитника, интервјуа и анализа појединих података садржаних у одговарајућим извјештајима из домаћих и страних извора. Користиће се АПИФ-ова база података за квантитативно истраживање које ће се спровести методом случајног узорка користећи онлајн упитнике, који ће имати карактеристике и квантитативног и квалитативног истраживања. У зависности од броја прикупљених упитника са територије Републике Српске као дефинисаног подручја истраживања, у анализи прикупљених података, користиће се адекватне статистичке методе, као што су декстиптивна статистика, Хи-квадрат тест, анализа варијансе и вишеструка корелација уз употребу SPSS статистичког пакета за обраду података. С циљем анализирања података потребних за добивање квалитетне основе за извођење одговарајућих закључака планираног истраживања на основу постављених научних и прагматичних циљева анализираће се и поједине истраживачке публикације и информације појединих развојних агенција, министарстава и влада која су вршила истраживања потенцијала жена у предузетништву. Методологија истраживања представљаће интеграцију података добијених примјеном различитих истраживачких техника које су примјењене са циљем процјене окружења за развој женског предузетништва у Републици Српској и Босни и Херцеговини чији потенцијал представља важан извор укупног економског раста. Истраживање ће се спровести на узорку предузећа чији су власници жене или која су вођена од стране жена. У узорак ће ући и разна удружења жена која се баве бизнисима, као и студенткиње Економског факултета Универзитета у Бањој Луци које ће бити анкетирани о њиховим предузетничким интенцијама током или након успјешно завршеног школовања.

Процјена окружења за развој женског предузетништва ће се вршити на сљедећим областима и то: политици управљања и координације, регулаторна и правна питања, промоцији женског предузетништва, доступност образовању и обуци, доступност кредитима и финансијским услугама, доступност информацијама, доступност удружењима и мрежама жена предузетница, доступност пословним просторијама, доступност тржишту и стање истраживања о женском предузетништву. Истраживање ће се вршити прикупљањем података односно секундарно истраживање кроз преглед, сређивање података који ће представљати синтезу података прикупљених из више извора писаних, штампаних и електронских извора и директних контаката. Извршиће се процјена законских оквира за развој женског предузетништва као и постојећих институционалних механизма подршке, стратешких докумената, постојећих видова помоћи женама предузетницама попут кредитних линија и едукација. Из низа извора извршиће се преглед свих званичних података и истраживања који се односе на економску ситуацију, стање на тржишту рад и посебно на женско предузетништво. Обрађени подаци ће бити анализирани и интерпретирани у сврху добијања информација потребних за анализирање рада и извођење закључкаведеног истраживања.

На основу најважнијих прикупљених података о улози жене у предузетништву анализираће се структура броја запослених, укупног прихода и добити као и остварење удијела потенцијала жена у предузетништву. Анализирањем података дефинисаће се и могуће препреке и изазови у развоју женског предузетништва и даће се приједлози за њихово отклањање и осигурање државних мијера и стратегије за ефикасно идентифицирање и рјешавање проблема.

На основу добијених и сагледаних резултата емпиријског истраживања у високо развијеним земљама и земљама Европске уније предложиће се одређене могуће мјере за побољшање пословања и стратешко планирање развоја женског предузетништва у Републици Српској и Босни и Херцеговини и могућа рјешења унапређења локалних заједница у обезбјеђењу повољних услова за раст и развој женског предузетништва на домаћем и иностраном тржишту, а у циљу повећања запослености и економског развоја привреде у транзиционим земљама.

2.6. Научни допринос истраживања

Након извршеног теоријског и емпиријског истраживања, а у складу са дефинисаним циљем истраживања, доћи ће се до очекиваног научног доприноса докторске дисертације уз проширење постојећих теоријских и практичних сазнања из развоја женског предузетништва на нашим просторима кроз предложене моделе финансирања, а у циљу подстицања економског развоја привреде у транзиционим земљама.

Након извршеног истраживања, очекују се сљедећи резултати и *научни допринос истраживања*:

- Објасниће се механизми развоја женског предузетништва и могући правци њиховог даљег развоја у транзиционим земљама;
- Објасниће се значај женског предузетништва за отварање нових радних мјеста, за елиминисање проблема незапослености и рјешавање проблема социјалних неједнакости, посебно неповољног положаја жена;

- Указаће се институцијама на економске, законске и друштвене вриједности окружења за подстицај развоја женског предузетништва и његов допринос општем економском развоју;
- Предложиће се одређена законска рјешења и мјере које треба предузети у циљу унапређења заступљености и статуса жена у области предузетништва и обезбјеђивање информација о доступној финансијској подршци;
- Објасниће се значај инструмената предузетничке инфраструктуре (пословни инкубатори, иновациони центри, технолошки паркови, кластери, мреже анђела финансијера, фондови ризичног капитала и други) са циљем промовисања и јачања улога жене у предузетништву и један од најбољих начина да се створи јака мрежа међу женама предузетницама;
- Објасниће се да инвестирање у женско предузетништво позитивно утиче на смањење сиромаштва, општи просперитет земље и смањење корупције, јер неискориштена женска радна снага је једна од препрека за бржи економски развој;
- На основу оствареног увида у ефекте различитих модалитета развоја женског предузетништва у земљама у развоју и земаља у транзицији, кроз научни допринос истраживању, биће предложен адекватан модел за развој женског предузетништва за Босну и Херцеговину и Републику Српску;
- Предложиће се смијернице у којем правцу треба да се креће развој женског предузетништва да би се обезбиједио успјешан економски развој привреде и запошљавање.

У практичном смислу, значај истраживања се огледа у сљедећем:

- Идентификоваће се основни проблеми и препреке развоја женског предузетништва у Босни и Херцеговини и Републици Српској и предложити одговарајуће смијернице за њихово превазилажење;
- Допринос овог емпиријског истраживања и саме докторске дисертације јесте што се питању развоја женског предузетништва до сада није приступило на овакав начин, посебно у домену дефинисања стратегија и дугорочних развојних програма што представљају смијернице у даљем развоју;
- Доказаће се значај женског предузетништва у укупном привредном развоју у Босни и Херцеговини и Републици Српској, а истраживање ће подстаћи интересовање и расправе академске и стручне јавности која ће иницирати будућа истраживања неријешених проблема из области женског предузетништва.

3. ОЦЈЕНА И ПРИЈЕДЛОГ

На основу увида у достављену документацију коју је кандидат мр Славица Башић приложила Економском факултету Универзитета у Бањој Луци приликом пријаве докторске дисертације под насловом „Развој женског предузетништва у функцији економског развоја привреде у транзиционим земљама“, Комисија је јединствена у оцјени да кандидат испуњава неопходне услове за израду докторске дисертације и да је предложена тема прихватљива да се истражује као докторска дисертација,

Позитивну оцјену о подобности кандидата Комисија доноси на основу сљедећих чињеница:

- Кандидат мр Славица Башић има звање магистра економских наука из научне области у којој пријављује тему докторске дисертације.
- Кандидат има објављена четири научна и један стручни рад из уже научне области из које се врши истраживање који, по позитивној оцјени од стране квалификованих рецензента, потврђују његову способност и квалификованост за коришћење научне методологије у истраживању економских појава, односно способност за бављење научно-истраживачким радом.
- Својим радним ангажовањем и учешћем у реализацији бројних домаћих и међународних пројеката из области социјалног, односно женског предузетништва, кандидат је стекао значајно практично и истраживачко искуство у области која је предмет истраживања пријављене докторске дисертације.
- Кандидат се одликује карактерним и професионалним квалитетом неопходним за бављење научним радом.

Позитивну оцјену о прихватљивости предложене теме докторске дисертације под насловом „Развој женског предузетништва у функцији економског развоја привреде у транзиционим земљама“ Комисија је донијела на основу сљедећих чињеница:

- Предложена тема до сада није предлагана нити обрађивана као докторска дисертација под наведеним насловом на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци, а према информацијама доступним Комисији, ни на другим факултетима у Босни и Херцеговини и окружењу. Предлажемо корекцију наслова дисертације који би гласио: **„Развој женског предузетништва у функцији развоја привреде у транзиционим земљама“**.
- Предложена тема докторске дисертације је недовољно истражена како са теоријског, тако и са практичног аспекта и резултати овог истраживања ће значајно допринијети развоју научне мисли у тој области. У методолошком погледу представља оригиналну иновацију у области женског предузетништва са аспекта утицаја на економски развој привреде у транзиционим земљама.
- Цјелокупна пријава докторске дисертације кандидата мр Славице Башић је са методолошког аспекта добро структурирана у погледу дефинисања предмета, проблема, циљева истраживања и постављања главне и помоћних хипотеза, избора истраживачке грађе и научних метода истраживања, те у складу са тим, конципирања садржајне структуре рада.
- Очекивани оригинални научни допринос је постављање новог адекватног модела за развој женског предузетништва за Босну и Херцеговину и Републику Српску а на основу оствареног увида у ефекте различитих модалитета развоја женског предузетништва у земљама у развоју и транзиционим земљама.

Имајући у виду претходно наведено, **позитивну оцјену о подобности кандидата мр Славице Башић за израду докторске тезе и позитивну оцјену о**

прихватљивости предложене теме докторске дисертације,

Комисија предлаже

Научно-наставном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати овај Извјештај и одобри кандидату мр Славици Башић израду докторске дисертације под коригованим насловом „Развој женског предузетништва у функцији развоја привреде у транзиционим земљама“.

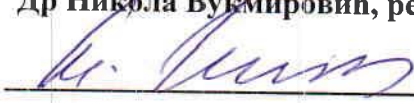
Бања Лука, 15.07.2016. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Саша Петковић, ванредни професор

2. Др Никола Вукмировић, редовни професор

3. Др Тихомир Спремо, ванредни професор

